

YUKSAK AXLOQIY KADRLARNI TAYYORLASHDA MEDIA KOMPETENLIKKA QO`YILGAN TALABLAR

Alimov Zokir Chori o`g`li

Termiz davlat universiteti Musiqa ta`limi kafedrası o`qituvchisi.

E-mail: alimovterdu@gmail.com

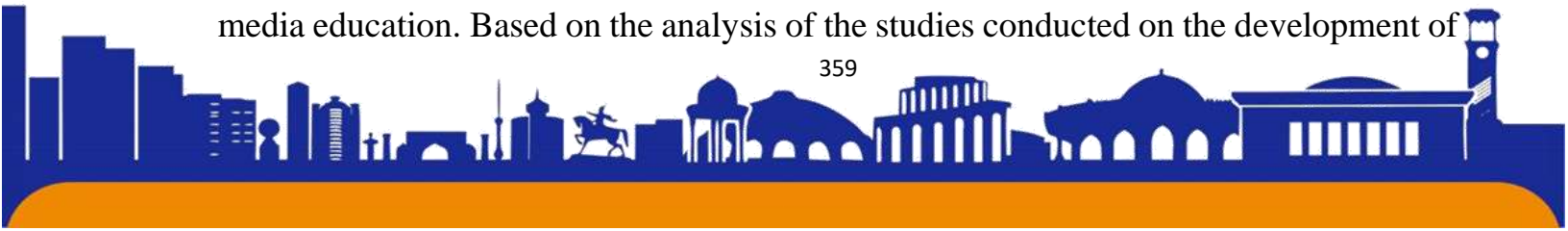
Annatsiya. Mazkur maqolada mediata`limning dolzarb ilmiy-amaliy jihatları yoritilgan. Talabalarning media savodxonligini rivojlantirish borasida olib borilayotgan tadqiqotlar tahlili yuzasidan nazariy xulosalar, metodik tavsiyalar ilgari surilgan. Qolaversa, raqamli asrda texnologiya rivojlanishi davom etar ekan, professional ta`limda media kompetensiyasini rivojlantirish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu maqolada kasbiy ta`limda talabalar o`rtasida media kompetensiyasini rivojlantirishni o`rganish, uning ahamiyati, muammolari va potensial yechimlarini o`rganish, talabalarning rivojlanayotgan media landshaftida rivojlanish uchun zarur ko`nikmalari o`rganilgan.

**Kalit so`zlar:** media ta`lim, media savodxonlik, media kompetentlik, media mahsulot, axborot texnologiyasi, axborot kommunikatsiya vositalari.

Аннотация: В данной статье описаны современные научные и практические аспекты медиаобразования. На основе анализа исследований, проведенных по вопросам развития медиаграмотности студентов, сформулированы теоретические выводы и методические рекомендации. Кроме того, поскольку технологии продолжают развиваться в эпоху цифровых технологий, развитие медиакомпетентности в профессиональном образовании становится все более важным. В данной статье рассматривается развитие медиакомпетентности у студентов профессионального образования, ее важность, проблемы и потенциальные решения, а также навыки, необходимые студентам для развития в развивающемся медиаландшафте.

Ключевые слова: медиаобразования, медиаграмотность, медиакомпетентность, медиапродукт, информационные технологии, информационно-коммуникационные технологии.

Annotation. This article describes the current scientific and practical aspects of media education. Based on the analysis of the studies conducted on the development of

media literacy of students, theoretical conclusions and methodological recommendations were put forward. In addition, as technology continues to develop in the digital age, the development of media competence in professional education is becoming increasingly important. This article examines the development of media competence among students in professional education, its importance, problems and potential solutions, and the skills necessary for students to develop in the developing media landscape.

Key words: media education, media literacy, media competence, media product, information technology, information and communication technology.

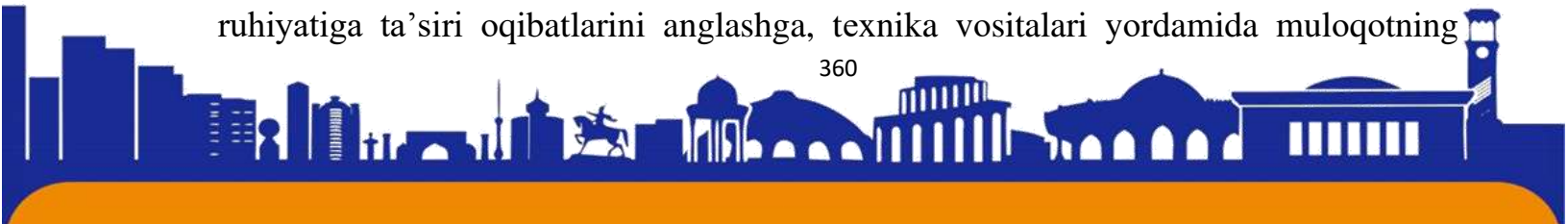
Kirish. Ma'lumki, ta'lim-tarbiya jarayoni o'ziga xos murakkab tuzilma. Ta'lim natijadorligi pedagog va talaba-o'quvchi faolliligiga, ta'lim vositalarining mavjudligiga, ta'lim jarayonining tashkiliy, ilmiy, metodik, media mahsulotlar mukammalligiga, jamiyatda ilmiy, chuqur tafakkurli shaxslarga bo'lgan ehtiyojga va yana boshqa bir qancha omillarga bog'liq. Xususan, axborot va kommunikatsiya texnologiyalari ham ta'lim sifatini oshirishda muhim vosita sanaladi.

Ta'lim texnologiyalari doimo axborotlarga asoslangan bo'lib, ular xilma-xil axborotlarni saqlash, uzatish, foydalanuvchilarga yetkazish bilan chambarchas bog'liq. Kompyuter texnikasi va kommunikatsiya vositalari paydo bo'lishi bilan o'qitish texnologiyalari tubdan o'zgarganini kuzatamiz. Telekommunikatsiya tizimlari yangi pedagogik va axborot hamda turli sohalardagi kasbiy bilimlarni eng qisqa vaqtda uzatish imkoniyatini beradi.

Asosiy qism. Axborot texnologiyalari rivoji talabalarning mediasavodxonligini rivojlantirishni ham taqozo etadi. Media (ommaviy axborot vositalari) mahsulotlardan foydalanish talaba yoshlarning mustaqil ishlash, bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazishning muhim qismi hisoblanadi. Shu bois mediata'limning yoshlar bilan ishlash jarayoniga integratsiyalashuvi tabiiy holdir.

Media insonlar hayoti va ta'lim jarayonida yildan yilga muhim ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Bu holat mediata'limning jadal rivojlanishi masalasining muhimligidan dalolat beradi.

Media ta'limning asosiy vazifalari: zamonaviy axborot sharoitida yosh avlodni hayotga tayyorlash, turli axborotlarni idrok qilish, uni tushunishga, uning inson ruhiyatiga ta'siri oqibatlarini anglashga, texnika vositalari yordamida muloqotning

noverbal shakllarini qo‘llay olish usullarini o‘zlashtirishga o‘rgatishdan iboratdir. Albatta, bunda “o‘quv jarayoni ishtirokchilarini teng huquqli” ekanligini unutmazlik kerak.

Eng mashhur media pedagog va media nazariyotchilaridan biri L.Masterman zamonaviy dunyoda media ta’limning dolzarbligi va ustuvorligining yettita sababini asoslab bergan:

- ✓ Mediadan foydalanishning eng yuqori darajasi va zamonaviy jamiyatning ommaviy axborot vositalariga to‘liqligi.
- ✓ Medianing ideologik muhimligi, uning auditoriya ongiga ta’sir etuvchi sanoat sohasi ekanligi.
- ✓ Media axborotlar ko‘lamining tez sur’atlar bilan oshishi, ularni boshqarish va tarqatish mexanizmlarining kuchayishi.
- ✓ Medianing asosiy demokratik jarayonlar ichiga kirib borish jadalligi.
- ✓ Vizual kommunikatsiya va barcha sohalardagi axborotlar ahamiyatining ortishi.
- ✓ Kelajak talablariga mos holda o‘quvchi talabalarga ta’lim berish.
- ✓ Axborotlarni privatizatsiyalash (xususiylashtirish) milliy va xalqaro jarayonlarining ortib borishi.

Talabalarining media kompetentligini rivojlantirish masalalari bo‘yicha muhim tadqiqotlar olib borayotgan S.Babadjanov talqinicha, media ta’lim - asosiy qonunlarni tushunishga yordam beradigan, oddiy yo‘nalishlardagi media axborot tilini o‘rganishga ko‘maklashadigan, talabalar badiiy salohiyatining o‘sishiga va rivojlanishiga hissa qo‘shadigan, media matnlarni qabul qilish, o‘rganish va malakali tahlil etish ko‘nikmasini shakllantirishga yo‘naltirilgan ta’lim jarayonidir. Media ta’lim natijasida media kompetentlik paydo bo‘ladi.

Media kompetentlik (*media competence*) ta’limga kirib kelayotgan yangi atama hisoblanib, u media ma’lumotlarni turli ko‘rinishda uzatish va baholash, o‘rganish, yetkaza bilish kabi ma’nolarni o‘z ichiga oladi.

Tadqiqotlarimiz shuni ko‘rsatadiki, mediakompetentlik tushunchasi ostida yotadigan bir necha atamalar, jumladan, media madaniyat, media targ‘ibot, media ta’lim, media axborot, axborot madaniyati, media savodxonlik kabi atamalarga e’tiborliroq bo‘lish barkamol avlodni voyaga yetkazishda alohida o‘rin egallaydi.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-1, issue-10

Mediata'limning natijasi auditoriyaning mediasavodxonlik darajasining ko'tarilishi bilan belgilanadi.

Media savodxonlik mediani qabul qilish va uning faoliyatini baholash bo'yicha ko'nikmalar va malakalar majmuini bildiradi. **Manbalarda mediasavodxonlikning quyidagi tarkibi ko'rsatiladi:**

1. Demokratik jamiyatda medianing roli va funksiyalarini tushunish.
2. Media o'z funksiyalarini amalga oshirishi mumkin bo'lgan shart-sharoitlarni tushunish.
3. Media kontentini uning funksiyalari nuqtayi nazaridan kelib chiqqan holda tanqidiy baholash.
4. Media vositasida o'z fikrini bayon etish va demokratik jarayonlarda ishtirok etish uchun o'zaro hamkorlik qilish.
5. Foydalanuvchi kontentini yaratish uchun kerak bo'ladigan ko'nikmalar (shu jumladan, AKT bilan ishlash ko'nikmalari)ni faollashtirish.

Media savodxonlik media funksiyalarini tushunish, mazkur funksiyalarni amalga oshirish sifatini baholash va o'z-o'zini ifoda etish, shuningdek, ijtimoiy jarayonlarda ishtirok etish uchun medialar bilan ratsional hamkorlikka kirishishga urg'u beradi. Media savodxonlik ko'pqirrali va u bilimlarning rivojlanganlik tuzilmasiga asoslangan keng istiqbolni taqozo etadi. Media savodxonlik darajasini butun insonning hayoti davomida bilishga oid, hissiy, estetik va etik media axborotlarni idrok qilish, sharhlash va tahlil qilish jarayonida ko'tarish mumkin.

“Media savodxonlikning yuqori darajasiga ega auditoriya media olamini tushunish, boshqarish va baholashning yuqori darajasiga ega bo'ladi”. Media savodxonlik insonga “uning idroki va tushunishiga mos bo'lgan tarixiy cheklangan mazmunlarga javob berish”ga yordam beradi. Bu mediamatnlarni o'qish va qayta tushunishni, “Buni ko'rgach, men kim bo'lib shakllanaman?” savolga javob berishni ta'minlovchi savodxonlikdir.

Mediata'lim nazariyasi atrofidagi tadqiqotlar tahlilidan kelib chiqib, mediasavodxonlikning rivojlanish ko'rsatkichlarini quyidagicha belgilash mumkin:

1. Motivatsion (janrli, tematik, emotsional, gnoseologik, gedonistik, psixologik, axloqiy, intellektual, estetik, terapevtik va boshqa media matnlar bilan kontaktda bo'lish motivlari);

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-1, issue-10

2. Kontaktli (muloqot tezligi media madaniyat asarlari va media matnlar bilan aloqa o'rnatish);
3. Informatsion (terminologiyani, media madaniyat nazariyasi va tarixi, ommaviy kommunikatsiya jarayonini bilish);
4. Perseptiv (media matnlarni idrok qilish qobiliyati);
5. Interpretatsion baholovchi (media idrok, tanqidiy mustaqillikning muayyan darajasi asosida media matnlarni sharhlash, tahlil qilish ko'nikmasi);
6. Amaliy operatsion (o'zining media matnlarini yaratish va tarqatish);
7. Kreativ (medianing faoliyat turli jihatlarining ijodiy boshlanishi perseptiv, o'yin, badiiy, tadqiqotchilik va boshqalar).

Mediata'limiy faoliyatda pedagoglar uchun muhim bo'lgan kasbiy bilim va ko'nikmalarning rivojlanish ko'rsatkichlari esa quyidagicha belgilanadi:

- 1) Motivatsion (media ta'limiy faoliyat motivlari: emotsional, gnoseologik, axloqiy, estetik va boshqalar);
- 2) Informatsion (xabardorlik darajasi, mediata'lim sohasidagi nazariy-pedagogik bilimlar);
- 3) Uslubiy (media ta'lim sohasidagi uslubiy ko'nikmalar, pedagogik artistizm darajasi);
- 4) Faoliyatli (turli tipdagi o'quv mashg'ulotlari davomidagi mediata'limiy faoliyat sifati);
- 5) Kreativ (mediata'limiy faoliyatdagi boshlang'ich ijodiy daraja).

Ushbu model Yu.N.Usov tomonidan ishlab chiqilgan optimallik (qulaylik) ko'rsatkichiga mos keladi (media madaniyat haqidagi tizimli bilimlarning rivojlanishi, media matnlarni tahlil qilish ko'nikmasi, ta'lim, rivojlanish, tarbiyaning dialektik birligi, auditoriya kommunikativligini kengaytirish imkoniyatlari, o'quvchi shaxsini rivojlantirishga yo'nalganlik).

Talabalar mediasavodxonligi rivojlanishi bir necha komponent (tarkibiy qismlar)ga asoslanadi.

Birinchi komponent - tajriba. Qanchalik bizda media va real borliq bilan aloqa o'rnatish tajribasi ko'p bo'lsa, shunchalik media savodxonlikning yuqori darajada rivojlanishi uchun ko'proq imkoniyatga ega bo'linadi.

Ikkinchi komponent – media sohasiga ko'nikmalarni faol jalb etish.

Uchinchi komponent – yetilish mustaqil ta'lim olishga tayyorlik.

Dj.Potter tomonidan ilgari surilgan auditoriya mediasavodxonligi rivojlanishi ko'rsatkichlarining yuqori va quyi darajalari bu boradagi muhim ma'lumotlardan bo'lib, ulardan kasbiy pedagogik jarayonda ham keng foydalanish yuqori samara beradi:

Media savodxonlik rivojlanishining yuqori darajasi tavsifi:

- Mediamatnning bosh g'oyasini ajratish;
- Analiz: mediamatnning asosiy elementlarini aniqlash;
- Taqqoslash: mediamatnning o'xshash va noyob fragment-lavhalarini topish;
- Mediamatn yoki uning lavhasi qiymatini baholash: muayyan mezonlar asosida taqqoslash orqali xulosa chiqarish;
- Referatlash: mediamatni qisqa, aniq va tushunarli qilib tavsiflash;
- Umumlashtirish;
- Deduksiya: alohida ma'lumotlarni tushuntirish uchun umumiy tamoyillardan foydalanish;
- Induksiya: alohida ma'lumotlarni kuzatish orqali umumiy tamoyillarni keltirib chiqarish;
- Sintez: alohida elementlarni qaytadan yangi tuzilmaga yig'ish.

Mediasavodxonlik rivojlanishining quyi darajasi tavsifi:

- "Kuchsiz intellekt" (muammoni yechish va ijodiy qobiliyatlarning nisbatida), "hamma narsa o'z vaqtida bo'lishini" afzal ko'rish; eng muhim bo'lgan faktlarnigina eslab qolishga asoslanadigan kuchsiz xotira (masalan, imtihondan oldingi kun kechqurun);
- Tematik qaramlik, xabardagi eng muhim jihatlarni tushuna olmaslik, maslahatchiga, yordamchiga, qo'llanmaga, o'rganish bo'yicha yo'riqnomaga ehtiyoj;
- Mediamatnlardagi ko'p ma'nolikka past darajada sabrlik, ishonchsizlik;
- Xabarlar uchun uncha ko'p bo'lmagan kategoriyalar mavjud bo'lganda kuchsiz konseptual ixtisoslashuv, odatiy kategoriyalarga mos bo'lmagan yangi xabarlarga salbiy munosabat, yoki mediamatni osonrog'iga almashtirish;
- Qaror qabul qilishda kerak bo'lgan paytlardagi impulsivlik, aniqlikni boy berish. Media nazariyotchilari va mediapedagoglar ishlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, mediata'lim konsepsiyalarida ommaviy axborot vositalari imkoniyatlaridan foydalanishning tarbiyaviy, ta'limiy va kreativ yondashuvlari muhim ahamiyatga ega. Media ta'limiy yondashuvlarni amalga oshirishning asosiy komponentlarini

quyidagicha ajratish mumkin:

- Medianing tarixi, tarkibi, tili va nazariyalari haqida bilimlar olish;
- Mediamatnlarni idrok qilishni rivojlantirish, uning tilini “o‘qish”, xayolni, ko‘rish xotirasini faollashtirish, tafakkurning (tanqidiy, mantiqiy, ijodiy, obrazli, intuitiv) turlarini rivojlantirish, g‘oyalarni anglangan tushunishning (axloqiy, falsafiy, demokratik gumanistik) tamoyillariga asoslanib ko‘nikmalarni shakllantirish;
- Media materiallari asosida kreativ amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish. Har bir pedagog qaysi mediata’limiy nazariyaga asoslanishiga qarab aniq bir modelni tanlashi va uning tayanch komponentlarini turlicha amalga oshirishi mumkin.

So‘nggi paytlarda media tadqiqotchilar va pedagoglarning diqqat e‘tibori media ta’limning axloqiy-demokratik jihatlariga qaratilgan. Masalan, zamonaviy media ta’lim harakatining yetakchilaridan biri B.Mak Maxonning yozishicha, terrorizm va urushlar davri bo‘lgan XXI asrda yoshlarning media ta’limi demokratik jamiyatning eng muhim talabiga aylandi. Xorijiy tadqiqotlarda keltirilgan konsepsiyalar tahlili bizga g‘arbning asosiy konsepsiyalarini zamonaviy moslashtirishning muhim yo‘nalishlari haqida xulosa chiqarish imkonini beradi.

Shubhasiz, birorta ham pedagogik konsepsiya boshqa mamlakatning shakllangan an’anaviy ta’lim turiga moslashtirilmagan holda foydalanilishi mumkin emas. Bu g‘arb mediata’limi konsepsiyasi mazmunini o‘zlashtirish jarayoniga ham aloqador.

Bugungi shiddatkor axborot almashinuvi, texnika taraqqiyoti media mahsulotlar shakli va mazmunini rang-baranglashtirish, jozibadorlashtirish imkonini kengaytiradi. Shu bois talaba va yoshlarda multimedia va axborot kommunikatsiyalari taqdim etayotgan mahsulotlarni tanlash, saralash, qabul qilish, o‘zlashtirish, foydalanish kompetentligini takomillashtirish dolzarb masalaga aylanib qolmoqda. Bu borada pedagog tadqiqotchilardan yanada tezkorlik, talabchanlik, mas’ullik talab qilinadi.

Tadqiqotlar bo‘yicha xulosa shuni ko‘rsatdiki, media-kontent bo‘yicha farzandlari bilan faol shug‘ullanadigan va yo‘l-yo‘riq ko‘rsatadigan ota-onalar media savodxonligi yuqori bo‘lgan bolalarga ega bo‘lish ehtimoli ko‘proq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Babadjanov S. Pedagogika oliy ta'lim muassasasi talabalarining mediakomretentligini rivojlantirish texnologiyasi. Avtoreferat. – T., 2018.
2. Mamatova Ya., Sulaymonova S. O'zbekiston mediata'lim taraqqiyoti yo'lida. –T.: "Extremum-ress", 2015.
3. Mediaobrazovaniye. Rossiyskaya pedagogicheskaya ensiklorediya. – M., 1993.
4. Fedorov A.V. Razvitiye mediakomretentnosti i kriticheskogo myshleniya studentov pedagogicheskogo vuza. M.: Informatsiya dlya vsekh, 2007.
5. Rotter W.J. Media Literacy. Thousand Oaks. London: Sage Rublication, 2001
6. Genri Jenkins. "Ishtirokchilik madaniyati muammolariga qarshi turish". 21-asr uchun media ta'limi, MIT Press, 6/5/2009
7. Funk, Stiven S.. "Media savodxonligi orqali global kompetensiyalarni targ'ib qilish" Yildiz, Melda N., IGI Global, 30.11.2017.

